

ПОДАТКИ І ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ У БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ

Розглянуто показники легкості сплати податків в різних країнах; досліджено питання щодо віднесення податків до трансакційних витрат, рівень податкового навантаження будівельних підприємств, вартість дотримання податкового законодавства для будівельних підприємств.

These figures ease of paying taxes in different countries; considered and include transaction costs, taxes; investigated the cost of compliance for companies with regard to their annual income.

Постановка проблеми. Будівельна галузь завжди відображала стан економічного розвитку України. Позитивні сторони, як і негативні наслідки, заходів регулювання будівельної діяльності варто шукати у таких інституціональних чинниках, як наявність адміністративних бар'єрів та ефективність нормативно-правового забезпечення. Будівництво нині потерпає від недосконалих й неефективних законів, які з одного боку придушують інвестиційну активність підприємств через відсутність державної підтримки та значну зарегульованість галузі, з іншого – часто мають лише декларативний характер і не виконуються через відсутність відповідного інституціонального середовища та недостатність фінансування. Як наслідок – забезпеченість населення житлом в Україні залишається абсолютно недостатньою, обсяги будівництва не відповідають потребам економіки [1].

Високий рівень трансакційних витрат в будівельній галузі спричинений багатьма чинниками. Одним з факторів, який зумовлює зростання трансакційних витрат, є надмірне податкове навантаження галузі. Тому обраний напрям дослідження залишається надзвичайно актуальним, оскільки вченим так і не вдалося дійти спільної думки щодо того, як податкове навантаження впливає на зміну рівня трансакційних витрат, і чи доцільно відносити податки до трансакційних витрат.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Важливий внесок у розв'язання проблем ефективного податкового регулювання економіки, дослідження природи та сутності такого явища як «податкове навантаження» внесли українські вчені Амоша О., Базилюк А., Воробйов Ю., Геєць В., Гойко А., Єфименко Т., Жаліло Я., Лондар С, Тугай А. та ін. Дослідженню методологічних та практичних основ трансакційних витрат присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, таких як Алчіан А., Архієреєв С., Булеєв І, Геєць В, Віл'ямсон О., Демсець Г., Коммонс Дж., Норт Д., Уоліс Дж., Чухно А. Проте на сьогодні питання віднесення податків до трансакційних витрат залишається дискусійним і недостатньо дослідженим як з точки зору теорії питання, так і практичного визначення рівня трансакційних витрат в частині податків.

Мета - дослідити рівень податкового навантаження на будівельні підприємства та місце податкових витрат в трансакційних витратах будівельного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні немає єдиного чіткого категоріального поняття трансакційних витрат, але існують підходи, за якими певні витрати відносять до трансакційних. Перш за все, це – витрати на переговори, моніторинг і виконання угод, які дозволяють сторонам дійти згоди; плата за послуги посередників, витрати на пошук та збір інформації; витрати на обслуговування механізму сплати податків тощо. Високий рівень трансакційних витрат в будівництві спричинений багатьма чинниками і факторами, проте головними з них є: недосконале інституційне забезпечення й надмірне податкове навантаження галузі. Податки – це одна з суттєвих статей трансакційних витрат, яку не можна не враховувати.

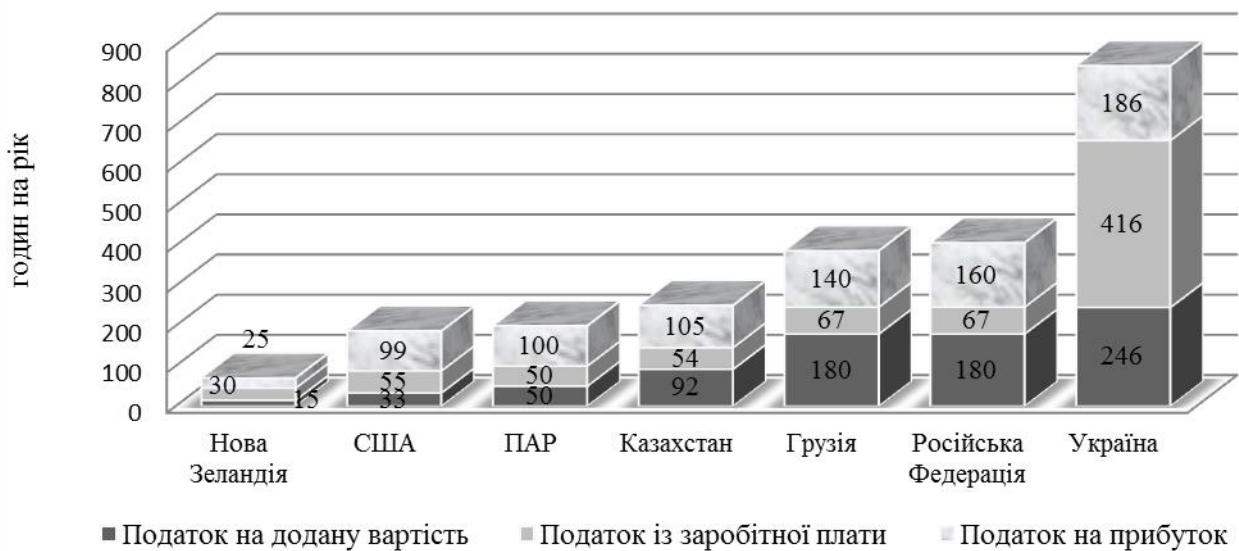
Починаючи з 2003 р. Всесвітній банк у власному проєкті "Вести бізнес" (Doing Business) аналізував державні системи країн світу, включаючи майже всі пострадянські держави, за низкою певних показників. Так, Україна в рейтингу сприятливості умов для підприємницької діяльності за результатами рейтингу 2012 р. займала 152 місце зі 183 (у 2009 р. – 146 місце зі 181). Нижче за нас у

рейтингу європейських країн немає. Найближчий європейський (якщо можна так сказати) сусід "згори" - це Росія (120 місце). Наразі показник України співпадає з показником Болівії.

За показником легкості сплати податків, який враховує обсяг податкового навантаження, якість платежів та час, необхідний для їх сплати, Україна в рейтингу 2012р. посіла 183 місце зі 185 досліджуваних країн, в 2013 році позиція за цим показником покращилась – Україна піднялась до 165 позиції. В. Можливо, починати реформування слід з податкової системи - адже саме тут в нас найгірша ситуація. Цікаво, що податкові питання вносять у картину найбільший "дисонанс": Казахстан за простотою оплати податків перевершив Грузію (16 місце проти 45), і це не може не вражати [2].

За показником "кількість платежів" у рейтингу Paying Taxes-2013 зафіксований значний прогрес: від 135 платежів у 2011 році - до 28 у наступному році. Завдяки введенню системи електронного декларування середній показник платежів в усіх країнах світу – 27,2, в регіоні Центральна Азія та Східна Європа – 30,4. Найбільша кількість платежів (24) в Україні припадає на податки на зарплатню, в той час як податок на прибуток адмініструється лише 1 платежем. Для порівняння: найменше значення цього показника – 3 виплати.

На виконання податкових зобов'язань (підготовку, подання звітності та сплату податку з доходу компанії, податку на додану вартість та відрахувань на соціальне забезпечення) підприємствам необхідно було витратити за даними рейтингу 2012 року - 657 годин на рік, у цьогорічному рейтингу – 451 годину, тоді як у країнах ОЄСР – 176 годин на рік (рисунок 1). Час, що витрачається на обслуговування податкового тягара в Україні, за основними податками в Україні суттєво більший, ніж у наведених для порівняння країнах, особливо для податків із заробітної плати і податку на додану вартість.

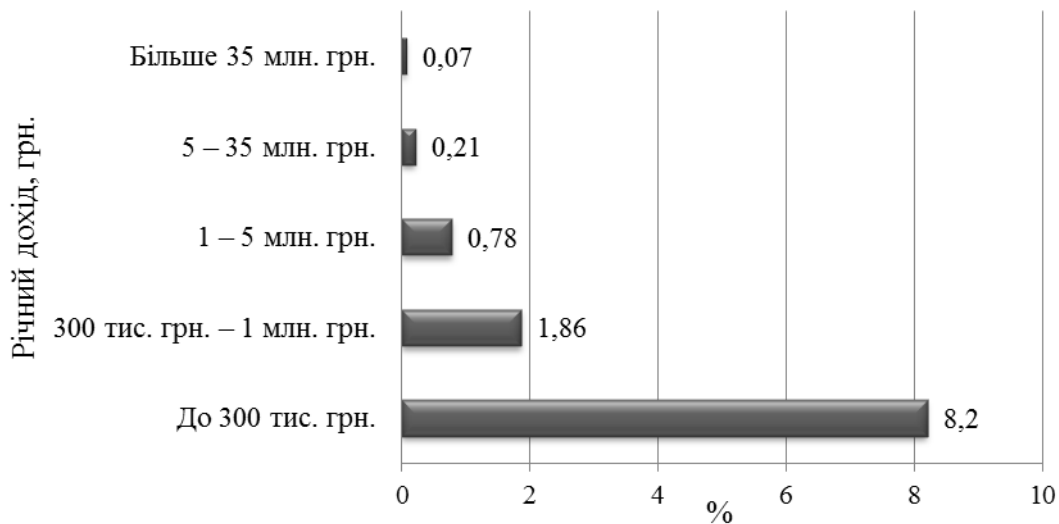

Рисунок 1. Час на обслуговування податкового тягаря

Проте проведена в 2011 році в Україні податкова реформа, в тому числі введення системи електронного декларування, введення єдиного соціального внеску, істотно скоротила кількість часу, необхідного для дотримання податкового законодавства, у порівнянні з 2011 роком, та дозволила знизити кількість податкових платежів для бізнесу. Скороченню витрат часу на виконання податкових формальностей сприяли масштабні заходи із популяризації та вдосконалення систем електронної звітності, спрощення процедури реєстрації нових платників ПДВ, удосконалення декларацій та податкових розрахунків.

За показником "загальна податкова ставка" у порівнянні з 57,1% загального розміру прибутку у 2011 році експерти Світового банку зафіксували зниження до 55,4% у 2012 році.

Підприємства будівельної сфери, як і будь-які інші учасники ринку, так само потерпають від надмірного оподаткування, що значно збільшує рівень трансакційних витрат їх діяльності. Суттєво розрізняється рівень податкового навантаження залежно від розміру бізнесу. Доцільно у такому розрізі дослідити вартість дотримання податкового законодавства для підприємств відносно їх річного обсягу доходу (рисунок 2).

Рисунок 2. Середня відносна вартість дотримання податкового законодавства для підприємств із різним обсягом річного доходу, %

Рисунок 2 демонструє середній відсоток витрат на забезпечення дотримання податкового законодавства в доходах підприємства серед фірм із різним розміром річного доходу. Показово, що найменші за розміром доходу підприємства змушені витратити в середньому 8,2% свого річного доходу на дотримання податкового законодавства. Цей тягар надмірний для малих підприємств, в той час як аналогічні витрати великих підприємств становлять лише 0,07%. Очевидно, що витрати на дотримання податкового законодавства залежать від розміру підприємства за рівнем доходу (що більше підприємство, то більші витрати), проте малі та середні підприємства зазнають найбільших витрат відносно річного доходу.

Враховуючи значну обтяжливість вітчизняного податкового законодавства з одного боку та його недосконалість – з іншого, в будівництві та інших сферах господарювання створюються умови для ухилення від оподаткування. Таким способом підприємці прагнуть зменшити трансакційні витрати своєї діяльності. Здебільшого це відбувається за рахунок виплати частини або усієї суми заробітної плати працівникам "у конвертах", що зменшує величину податкових і соціальних відрахувань. Наприклад, за даними звіту "Вартість дотримання податкового законодавства в Україні" приблизно 18% заробітної плати виплачується неофіційно [3]. За даними [4], рівень податкового навантаження

на будівельні підприємства різних регіонів України суттєво відрізняється, що також можна пояснити різницею у масштабах будівельних проектів та розмірах тіньового сектору.

Підприємства можуть також штучно завищувати власні витрати (у середньому на 17%), що дає змогу зменшити оподатковуваний прибуток на відповідний відсоток. Різницю в результаті сплачує кінцевий споживач, оскільки подібні махінації призводять до зростання кошторисної вартості об'єкта будівництва, і зокрема житла.

Ще однією поширеною схемою "оптимізації" оподаткування є приховування реального розміру річного доходу. Так, за оцінками експертів, у будівництві частка незадекларованого доходу складає 26%.

Українська економіка потребує кардинальних змін в оподаткуванні для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу. Необхідність змін умов оподаткування очевидна, і це стосується абсолютно усього бізнесу, який сплачує податки в Україні відповідно до загальної системи оподаткування. Щодо малого бізнесу, то на сьогодні він не може на практиці забезпечити виконання чинного податкового законодавства, адже підприємець-фізична особа, яка перебуває на загальній системі оподаткування, повинен у 2011 році витратити на адміністрування та сплату податків 82 робочих дні (з 250 робочих днів протягом року), тобто 30,45% часу, передбаченого для роботи трудовим законодавством України .

Найкращим прикладом на пострадянському просторі створення стимулів для легального виробництва через оподаткування є Грузія. З 2003-го до 2008 року кількість податків скорочено у 8 разів (з 26 до 6); встановлено лінійну ставку прибуткового податку 12%, яка сплачується разом із соціальними платежами і при цьому загальна ставка становить 20%; ставку податку на прибуток знижено до 15%. Представників мікробізнесу звільнено від застосування розрахунково-касових апаратів. Це умови, які забезпечують детінізацію доходів. Забезпечення самозайнятості передбачено скасуванням

оподаткування для підприємців, які мають доходи до 15 тис. доларів США на рік.[5]

Віднесення податків до трансакційних витрат досі залишається дискусійним питанням. Деякі вчені відносять податки до непродуктивних трансакційних витрат, оскільки для підприємств вони є обтяжливою статтею необхідних витрат, проте несправедливих з точки зору найважливішої мети господарювання – отримання прибутку. Існує інша думка щодо віднесення податків до трансакційних витрат – до них відносяться не самі податки, а витрати на обслуговування системи та механізмів нарахування податків, їх сплати, контролю тощо. Це витрати на утримання бухгалтерських, фінансових, економічних та інших служб (підрозділів) підприємств, витрати часу на заповнення декларацій, судові витрати тощо [6].

На нашу думку, до трансакційних витрат мають відноситись як власне податки, так і витрати, пов'язані з їх нарахуванням, сплатою, судові витрати у справах оподаткування тощо. Суми податків та платежів, що сплачуються до бюджету, повністю відображаються у бухгалтерському обліку. Тому їх розмір, як складова трансакційних витрат, може бути точно визначена, чого не можна сказати про витрати, пов'язані з обслуговуванням системи нарахування, сплати, контролю податків чи інших статей трансакційних витрат.

Висновки. Високий рівень трансакційних витрат в будівництві, спричинений зокрема недосконалістю інституціонального забезпечення й надмірним податковим навантаженням, створює й культивує умови існування корупції й тіньової економіки в галузі. Проте великою мірою на розмір податкових платежів будівельних підприємств та витрати на їх адміністрування впливають офіційні «правила гри» на полі оподаткування. У такому контексті питання зниження рівня трансакційних витрат набуває особливої актуальності, адже вони напряму впливають на процеси ціноутворення в галузі.

Важливим механізмом зменшення трансакційних витрат в будівельній сфері України повинно стати вдосконалення системи адміністрування податків та зменшення податкового навантаження на суб'єктів будівельної діяльності,

що в подальшій перспективі дасть змогу підприємствам галузі переходити до ведення прозорої, чесною і легітимною діяльності.

Література

1. Сердюк Т.В. Організаційно-економічні аспекти вирішення житлової проблеми шляхом будівництва малоповерхового житла/ Т. В. Сердюк // Економічний простір . – 2012. - №59. – с. 114-123

2. Рейтинг «Doing business». Легкість ведення бізнеса: Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/>

3. Вартість дотримання податкового законодавства в Україні. – Київ, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifc.org/ifcext/uspp.nsf/Ukrainian+Tax>

4. Воробйов Ю.М. Оцінка податкового навантаження на підприємства будівельного комплексу України / Ю.М.Воробйов, Л.З.Сітшаєва // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції - 2012 - №6. – с. 10-20.

5. Зелена книга малого бізнесу України – 2012 / Д.В. Ляпін, В.І. Дубровський, О.М. Піщуліна, О.П. Продан. – К.: Інститут власності і свободи, 2012. – 124 с.

6. Булеев И.П. Управление трансакционными издержками в переходной экономике. НАН Украины. Ин-т экон. пром-сти. – Донецк, 2002. – 154 с.

Ключові слова: податки, трансакційні витрати, будівельні підприємства, податкове навантаження, державне регулювання.

Keywords: taxes, transaction costs, construction companies, the tax burden, government regulation.